

Божидар ЛУКИЋ*

БАЈИЧКА РЕЗОЛУЦИЈА 1942. И ДОГАЂАЈ КОЈИМ ЈЕ ПОДСТАКНУТА

Догађај којим је подстакнута Бајичка резолуција описујем као његов протагониста. То чиним јер сам доживио да неки накнадни списатељи мијењају из основа саму суштину и садржај Резолуције. Ријеч је о догађају који, иако далеко иза овог времена, за историју никад не застаријева.

У селу Бајице крај Цетиња, на скупу мјештана Бајица из града и села, 13. марта 1942. године донијета је резолуција као реаговање на велики збор активних и резервних официра и подофицира бивше југословенске војске, одржан у цетињском Зетском дому, дан раније, тј. 12. марта 1942.

Збор у Зетском дому су организовали и на њему, у великој мјери, били заступљени, националисти под вођством бившег ђенерала и бана Зетске бановине Блажа Ђукановића и "зеленаши" под др Новицом Радовићем, двије категорије љутих историјских противника, у овом случају обједињених у издаји. Присуствовали су делегати из разних националистичких организација Црне Горе, љотићевци и разне слуге окупатора. Присуствовала је и група италијанских официра као делегација гувернера Црне Горе.

Збор у Зетском дому је организован једино у циљу доношења одлуке о организовању јединица за борбу против партизана, раме уз раме с италијанском војском.

Бајичка резолуција је имала декларативан карактер, отворена и јасна, патриотска, хумана и храбра. У њој је осуђена издаја као срамна и недолична традицији и вјековној борби наших предака за слободу. Служила је за примјер и углед сваком родољубу и читавом слободољубивом црногорском народу. Био је то први масовни одговор народа, морам то

* Аутор је официр ЈНА у пензији, Београд.

да истакнем, подстакнут мојим патриотским говором, и то у најтежим данима окупације (партизани су се повлачили за Босну, а националисти се ојачали).

Резолуција је донијета, искључиво, поводом организације "Црногорског националног покрета", чији је основни задатак био да у сарадњи са окупатором "ликвидира устанике и успостави ред и мир на територији Црне Горе...", како стоји у самој Резолуцији. Њен текст гласи:

"Сакупљени на Збору племеника села Бајице, војни обвезници који станују у селу и вароши на Цетињу, кроз дугу дискусију, свестрано су проучили новонастало стање и питање организације Црногорског националног покрета, чији би основни задатак био да, у сарадњи са окупатором, ликвидира устанике и успостави ред и мир на територији Црне Горе, па једногласно констатују и одлучују: Да ће сваки оружани покрет Црногораца у сарадњи са окупатором проузроковати још већи немир и братоубилачко крвопролиће; да би, према томе, такав покрет био највећи злочин и издајство према своме народу и према нашим славним претцима, који су се борили и дали своје животе за слободу. Ради тога одлучујемо и својим личним потписима дајемо обавезу, да по цијену наших живота и живота наших породица и нашег иметка, нећемо узимати оружје и борити се против устаника..."

Међутим, убрзо после Другог свјетског рата па и касније, што се више од њега удаљавамо, појединци, оптерећени локализмом, у разним гласилима ревијалне и дневне штампе, и у настојању да Резолуцију прикажу као аутентичну бајичку творевину, преокрећу јој суштину и садржај и, умјесто као што је у садржају усмјерена на Црногорски национални покрет и његове издајничке циљеве и одлуке, они је из темеља мијењају и усмјеравају директно на окупатора, приписујући њему оно што је на Збору у Бајицама и у оригиналу Резолуције приписано Црногорском националном покрету.

Тако, у књизи - фотомонографији *Цетиње* на страни 52 између осталог стоји: *"Да би разбила јединство народа, окупациона команда вршила је притисак на мјештанине да се суйројствене народноослободилачком покрету. Таква настојања окупационих власти нијесу дала резултате. Мјештани Бајица, насеља у Цетињском пољу, преко својих претставника, предали су окупационим властима Резолуцију"* (У даљем слиједи текст Резолуције).

У тексту Резолуције, као што се види, нема ни једне ријечи о окупационим властима, поготову не о њима као разбијачима јединства народа, већ једино о Црногорском националном покрету, који се овдје и не помиње. Овим, не само да аутор текста тај историјски злочин - разбијање јединства народа - са Црногорског националног покрета пребацује на италијанску окупациону команду, већ тим тенденциозним приказом и скрнави Резолуцију.

Овдје стоји, као што је и назначено, у фотомонографији *Цетиње* (1980) која би, као озбиљни документ, требало да представља поуздан извор историјских података, тим прије што је један од чланова њеног уређивачког одбора др Душан Мартиновић Бајица. Међутим, исто то

чини и Мишо П. Мартиновић, такође Бајица, аутор чланка "Да се не заборави" (*Борба*, 2. априла 1997), у којему каже: "Као одговор на звјерства фашистичких зликоваца и домаћим издајницима Бајице су донијеле Резолуцију чији текст гласи...", наводи текст Резолуције у којој се ни једном ријечју не помињу "звјерства фашистичких зликоваца").

Тако је и Мишо П. Мартиновић, усмјеравајући Бајичку резолуцију не на Црногорски национални покрет и његову организованост за братоубилачки рат, против чега је она и донијета, већ искључиво на италијанску окупациону команду, којој је, поред осуде наводно њеног "пријателства на мјештане да се сујројствене народноослободилачком покрету", додао и њену одговорност за "звјерства фашистичких зликоваца" (све подвукао Б.Л.).

Као што се из наведених написа види, не преза се ни од заташкавања националистичке издаје и (прећуткујући Црногорски национални покрет) пребацивања његовог злодјела - разједињавања народа - са њега на италијанску окупациону команду, само да би се, очигледно, Резолуција приказала као аутентично дјело Бајица настало само по себи, независно од сваког другог утицаја.

Ово није ни необјашњиво од поменуте двојице прекрајача истине о Бајичкој резолуцији, јер, ако би се написала истина о њеном настанку, морао би се у том случају поменути претходног дана одржани Збор у *Зетском дому* у Цетињу, мој говор и драматична ситуација на том Збору, на којему су тројица на њему присутних Бајица: Јован Крстов, Васо Божов и Радован Попов, одлучили да за сјутрадан закажу збор свих Бајица из града и села у Бајицама. Међутим, прекрајаче Резолуције то би онемогућило да Резолуцију представе у јавности и за историју као аутентичну бајичку творевину.

Збору у *Зетском дому* претходио је низ зборова по Црној Гори, међу којима, само на Цетињу и околини: 9. марта 1942. националистички збор пред зградом Цетињске општине на којему су вођа *зеленаша* др Новица Радовић, бив. подбан Душан Влаховић и Јаков Јововић позивали народ на оружје против партизана и, истовремено, Збор бивших официра и подофицира у *Владином дому* на којему је то исто учинио бивши ђенерал Блажо Букановић, затим Збор у Његушима итд.

Збор у *Зетском дому* био је посљедњи са делегатима из цијеле Црне Горе са циљем формирања крупнијих јединица за "дефинитивно уништење партизана". Разбити такав збор и са таквим плановима, и то првим говором на самом његовом почетку, није се могло ни замислити неким млаким излагањем, самарићанском, богобојажљивом и поданичком снисходљивошћу. Није се могло присутнима ukazати да се ради о издаји а не назвати то издајом и вође издајницима. Није се могао подстакнути ни један патриота на одговарајуће заузимање става према тој издаји, посебно у име читавог свог племена, као што су то учинили поменута тројица честитих Бајица. Био сам увјерен да се то могло постићи само отвореним нападом и жестоком осудом такве срамне издаје, што сам и учинио.

Мој говор на збору у *Зетском дому* није представљао неко каби-

нетско излагање, неко реферисање, неко и у име некога предлагање, конвенционални дијалог и сл. већ жестоки напад, са истовремено смиреном али и непоколебљивом одлуком да им покрет назовем издајничким, да главаре покрета жигошем као издајнике, без респекта, без страха од одмазде, са одлуком за коју је залога у том "осињаку" био живот, исто онако као што ме је то руководило на бојишту. Та залога, која је поједином "невјерном Томи" била, а и данас је, много скупа, а и невјероватна, испуњавала је моје биће и моју свијест да само таква, смјела и жестока, а не млака и кукавна, може да подстакне племенита осјећања и тензије у људима, што се и потврдило у ликовима поменути тројице честитих Мартиновића.

Нико од њих није у животу, али њихове сјени опомињу живе да је срамно скрнавити њихово дјело. Они су први и прије свих, попут мојег одговора као појединца, дали издајницима масовни одговор грађана Бајица против срамне организације вођења братоубилачког рата раме уз раме са окупаторском војском. То и тако речено, упућено Црногорском националном покрету, стоји у историјској Бајичкој резолуцији, а не, као што стоји у тексту поменутих списатеља, намијењено италијанској окупационој команди због, наводно, притиска те команде на народ за борбу против партизана, звјерстава њене војске и сл. При том, не помињући Црногорски национални покрет и његову организованост за братоубилачки рат!

Осјећам се и због тога срећним што сам жив, да данас браним њих тројицу и њихово дјело од поменутих појединаца, и то - њихових Бајица.

Изрећи само тешке квалификативе: "издајнички покрет", "издајничко руководство", "срамна сарадња" и сл. а не приказати то отворено и конкретно, и смјело им то не упутити, било би то, за богобојажљиве и кукавне појединце невјероватна, неубједљива и произвољна прича, а поготову, рећи им то у лице. То је наметнуло потребу да, макар поново, предочим читаоцу најкраћи приказ тока догађаја у *Зетском дому* у Цетињу 12. марта 1942. г.

У један мали стан наспрам *Владиног дома* у Цетињу, у којему сам се тих дана скривао од хапшења, дошао је тајним прилазом преко дворишта 12. марта 1942. око 11 часова мој друг Никола Васов Мартиновић. Био је, као и ја, млади официр бивше југословенске војске, а у новим условима нашег илегалног живота и рада командир омладинског вода илегалне самосталне Цетињске чете Ловћенског партизанског одреда, у којој сам ја био командир чете. Тада ми је саопштио да је тога дана за три сата по подне заказан збор свих активних и резервних официра и подофицира бивше југословенске војске, за који су сви, наравно сем нас двојице, добили позиве; да је Мујо (Константин) Вујовић (ађутант чете) већ ухапшен и да су мене поново тражили ради хапшења.

Одговорио сам му, истог тренутка и одлучно, да ћу поћи незван тамо, упасти у *Зетски дом* кад сви буду ушли, рећи им све што мислим и осјећам и тако ликвидирати ову моју глупу и безизлазну ситуацију скривања, без икакве наде на замјену коју сам очекивао и на одлазак у партизане.

Никола је одмах реаговао: "Нећеш без мене! И до сад смо дијелили зло и добро па ћемо и сад!" Узалудно је било моје одвраћање, обрачунано као довољном мојом жртвом ако и до чега дође, а најблаже до сигурног хапшења, и моје инсистирање да он настоји да се макар сам извуче из Цетиња. Није било ни говора о одвајању. Договорили смо се да заједно кренемо у пет минута до три, када већ сви буду ушли у зграду *Зейског дома*, да нас иначе не би онемогућили. Никола је пошао да се јави својима и припреми за сигуран затвор, а ја сам до два сата по подне, када се он вратио, писао концепт говора који сам био одлучио да одржим. И, да га не бих тамо читао, научио сам га напамет.

У *Зейски дом* смо ушли непосредно прије групе италијанских официра, чланова делегације гувернера Црне Горе генерала Пирција Биролија. Чим смо се појавили на улазу у салу започела је вика и псовка окорјелих љотићеваца, националиста и других, згранутих нашом појавом. Застали смо по улазу у дупке пуни *Зейски дом* и, међу масом према нама окренутих глава, запазио сам како ми из петог или шестог реда партера лијево даје руком знак позива мој пријатељ наредник водник Мирко Врбица, до којег су случајно остала два празна сједишта. Једва смо до њих дошли и сјели, праћени псовкама и виком која се, уласком италијанске делегације, утишала.

Са позорнице је услједио клеветнички говор вође националиста бившег ђенерала и бана Блажа Ђукановића. Он се, уз најгоре изразе о ослободилачком покрету најзад свео на позив - "У свету борбу против партизана". Затим је услједио предлог Љуба Кнежевића, у име резервних официра, "да један од господe активних официра да сада своју ријеч, јер су они за то позванији".

"Добро, господо активни официри - изволите!", обратио се Ђукановић.

Настао је тајац, мучно ћутање. Ђукановић је поновио позив и, видно нервозан, дуго чекао. - Нико ништа.

Ја сам чекао да се и други изјасне, нарочито старији. Било је ту пуковника, потпуковника, мајора, а ја сам био међу најмлађима. Међутим, свако је био увјерен да ће се свака ријеч пренијети у штаб Ловћенског одреда, па страх отуда, а овамо, страх од хапшења и затвора. Зато - ћутање. Најзад, кад је Ђукановић поново жучно реаговао, ја сам високо и пркосно дигао руку. Он ми је, ваљда немајући куд, уз поглед пун мржње, главом дао знак одобрења.

Намах је настала вика и негодовање острашћених националиста, љотићеваца и зеленаша: "Напоље комуниста!", "Нећемо да слушамо комунисте!" и слично. На то се, из почасне ложе, зачуо глас гувернеровог делегата, италијанског официра, који је перфектно говорио српски: "Тишина! Да чујемо!" И све се умирило. Ја сам тада, смирено, започео већ у себи добро научен и припремљен говор:

"Господине ђенерале и остала господо.

Ја сам Божидар Лукић, бивши поручник, бивше југословенске војске. Као такав служио сам у тој војсци до рата и борио се у њеном саставу у рату. У том рату та је војска, пред јачим непријатељем, капитули-

рала, њеног оружја више нема, а њени официри и подофицири, моји другови, налазе се у логорима Италије и Њемачке као ратни заробљеници. Ја сам исто што и они, с том разликом што, као Црногорац, уживам ту бенефицију да ме италијанска окупаторска команда третира - ратним заробљеником на одсуству. Према томе, за мене важе одредбе Женевске конвенције о ратним заробљеницима и са мном данас може да располаже само италијанска окупаторска команда у духу тих одредаба и нико више.

Данас се у овој нашој земљи води крвава борба за слободу. Борба коју смо започели на Скадарском фронту а коју је народ наставио, само без оног руководства које га је издало. Какав карактер има та борба, савршено ми је јасно, као што ми је свеједно и какав јој се карактер овдје даје. (Започело је опет "Нећемо да слушамо комунисте!", "Напоље комунисти ... бандити!" и сл., на што би опет гвернеров делегат рекао: "Тишина! Да чујемо!" И, пошто се све умирило, наставио сам:)

С друге стране, овдје, на овом мјесту, формира се други покрет, супротан онеме. Покрет, који ће узети оружје италијанске окупаторске војске и раме уз раме са њом, поћи у братоубилачку борбу против оног покрета. Какав карактер има овај покрет исто тако ми је јасно, као што ми је свеједно и какав му се карактер овдје даје. Довољно је само да се види ко стоји на челу овог покрета. А на његовом челу стоје људи које свако зна у Црној Гори".

"А, одкуд ви знате да нас свако зна?!" - окренуо се према мени из првог реда партера лијево и, згрченог лица, презриво ме запитао вођа зеленаша др Новица Радовић. Десно од њега сједјели су браћа Јовићевићи, цетињски трговци, за које се сматрало да финансирају тај покрет, а лијево подбан Влаховић и остали начелници из бивше банске управе. - До тада сам, као што сам био и одлучио, говорио врло смирене, без обзира на изазове, да бих оставио утисак да из мене говори чисти разум, а не емоције. То ми је олакшавао и претходно добро припремљен и научен говор који сам лако прилагођавао сваком насталом изазову. Међутим, од тада, изазван оваквим саркастичним и увредљивим питањем и изразом, повисио сам тон:

"Зна, господине докторе, вас и то ваше друштво око вас свако у Црној Гори. Зна вас који држите говоре с балкона и пишете онакве бљувотине у *Гласу Црногорца* мало и велико у Црној Гори. Вас, који сте били стубови - каријатиде оних плутократских господара који су ову земљу гурнули у пропаст зна и посљедње чобанче из најзабаченијег црногорског села. Зна вас и те цетињске рокфелере поред вас (указао сам прстом на трговце Јовићевиће), који сте, до јуче, сисали крв за динар оворе народу, а данас сте се нашли побуђени да идете да га спашавате!"

И до тада су ми појединачно упадали у говор, а тада је од хистеричне вике и лупњаве присутних љотићеваца и острашћених националиста настала паклена атмосфера. Никола ме бранио од појединаца који су ме, док сам говорио, вукли позади за капут и ударали пеницама у леђа. И тада је поново, из почасне ложе, викнуо Италијан, да би се потом све умирило. А, мени, који га, иза мене, нијесам видио него

само чуо, упутио из ложе: "Наставите!"

"Ви гледате шуму кроз петнаест Цетињана, двадесет Подгоричана, тридесет Никшићана, комуниста, ваших политичких противника, а не гледате кроз хиљаде и хиљаде радника, сељака, народа црногорског, који се, попут свијетлих традиција својих старих дигао у свету борбу за слободу.

С тим људима сам, до јуче, дијелио зло и добро у овој земљи. С тим људима сам лио крв на Скадарском фронту за одбрану ове земље и против тих људи ме нећете натјерати да узмем пушку, макар ме довели пред пушчану цијев. А ово што ви радите, замрачиће издајство Бранковића и историја ће забиљежити као најсрамније издајство у историји нашег народа!"

Онда сам сио.

Настао је тајац. Ђукановић је почео нервозно да хода по позорници, погнуте главе и с рукама на леђима, да би наједном стао и немоћно, раширених руку, просто завапио:

"Онда господо, кад је тако, ја дижем руке од свега! Радите сами како знате и умијете!"

У том моменту, из првих редова партера десно, устао је банкарски чиновник, резервни официр, Вучко Станић и пружених руку према ђенералу Ђукановићу рекао "... Господине Ђенерале ... Господине Ђенерале ... Немојте молим Вас тако! Ово је један од оних против којих смо..."

Послије њега, такође из првог реда партера десно, устао је, већ до тада у злу огрезли Јаков Јововић, тада ађутант Баја Станишића, и, држећи пиштољ у руци почео нервозно:

"Господине Ђенерале! Ово је један од оних, који су кукавички, иза грма и камена, сачекивали и убијали нашу браћу". А онда се окренуо према мени пријетећи: "Овим ћу ја теби судити..."

На ово се из почасне ложе поново развикао делегат гувернеров:

"Какав је то начин вадити оружје у парламенту!"

На то је Јововић покуњен сио.

Послије Јововића чуо се глас са галерије: "Свете су ријечи поручника Лукића! Да видимо вас господо што сједите за зеленим столом да окрвавите задњице, но ћерате народ ка' стоку да се међусобно бије за ваше интересе!" Тек што је то изговорио, пребили су га и одвели у затвор. Био је то пекар Уљаревић, резервни подофицир.

Позади, близу излаза, стајао је мој и Николин друг, бивши потпоручник Ђорђе Шкоро, који је рекао да је био командир вода у обалској артиљерији, да су га старјешине издале и кукавички побјегле и да не вјерује ни овим организаторима и не слаже се са њима. И њега су одатле одвели у затвор.

Никола је дуго стајао напола дигнут, држећи високо дигнуту руку и тражећи ријеч. Међутим, Ђукановић, који би га само мрзовољно погледао, није му је до краја дао. Истовремено су га ови отпозади, у том положају, вукли за капут и ударали, па сам сада ја њега као раније он мене од њих бранио.

Жагор се никако није стишавао, као ни директне псовке појединаца и пријетње у њему. Ђукановић је давао ријеч још неколицини диску-

таната, који су сводили дискусију на помирљивије тонове, тако да је она најзад попримила карактер "маслинове гранчице" са којом је, предлажено је, требало ићи партизанима као браћи на "братске разговоре".

Тако је прошао овај збор, ради којег је дошло до помирења непомирљивих противника националиста, бјелаша и зеленаша и на којему је било замишљено формирање војних јединица, посебно у цетињском срезу и Цетињу, гдје их уопште није било и гдје су, једино, бивши официри и подофицири - захваљујући претходно организованом пропагандном раду међу њима (организатор Нико С. Мартиновић) - остали незаинтересовани за то. Збор, који је дуго и темељно припреман и од којег се много очекивало, разбијен је у самом његовом почетку. Над њим је, посебно, остао да лебди трајан жиг срама.

Ипак, сјутрадан, од окорјелих љотићеваца и националиста, јавних и тајних шпијуна и седам активних и резервних официра и подофицира, формирана је једна "војна" јединица од око 60 људи, коју су, по пријему пушака и опреме из италијанског магацина (код Католичке цркве), а под командом (некада у Балканском и Првом свјетском рату прослављеног а сада, посрамљеног и у издају заглибљеног) мајора Кековића, у првој акцији, на Симуњи, партизани тако разбили, да су се, бјежећи појединачно и безглаво, да их од срамоте ко не види, вратили у Цетиње.

По завршетку Збора у *Зейском дому* ја и Никола смо из такве масе људи изишли а да нас нико није физички дирнуо, осим што смо од понеке озлојеђене групе испраћени најгорим повкама и пријетњама. Што смо тако, за нас непредвиђено, добро прошли и извукли се живи из тог "осињака", у којему су доминирале на злочин спремне, горопадне групе љотићеваца и придошлих окорјелих националиста, очигледно је била заслуга делегата италијанског гувернера Црне Горе. У накнадном сазнању за разлоге овоме, једно је тумачење било да је он, у инсистирању да ја завршим говор до краја, желио да чује хоћу ли нешто рећи против њих, Италијана (што, свакако, у тој ситуацији, не би било паметно), и друго мишљење - да се презивао Нашинбени, поријеклом Јеврејин, по убјеђењу, највјероватније, антифашиста, који је до рата живио у тада италијанском Задру и перфектно говорио српски, и, најзад, да му је, као таквом, била симпатична смјелост нас два млада човјека, који незвани и непожељни, упадамо у тај тада названи "осињак" и, посебно, мој патриотски говор.

Пред зградом, у башти *Зейског дома*, маса људи изишлих из њега, међу којима и три Мартиновића: учитељ Јован Крстов, правник Васо Божов и чиновник Радован Попов. И док су нам други са дистанце, погледом и гестом, упућивали поздраве, што је у овој ситуацији било и разумљиво, ова тројица су нам директно, корак-два, пошли у сусрет и уз радостан израз на лицу честитали. Том приликом су нам рекли да су се договорили да за сјутрадан закажу састанак свих Бајица из села и Цетиња у селу Бајице ради договора.

Ето, сматрам да је на том мјесту и тада зачета "Бајичка резолуција".

То је моја пуна, иако укратко описана, ипак аутентично дожив-

љена и вјерно приказана верзија о "Бајичкој резолуцији". Моја сатисфакција је то што сам доживио да, као први и најодговорнији судионик и протагониста, прикажем истину о том значајном догађају.

Да ово није једини случај погрешног писања двојице поменутих Бајица, у односу на мене, који нијесам Бајица, и који сам се, као такав, испријечио њиховој историјској комбинаторици, наводим неке драстичне случајеве из њиховог претходног односа.

Поводом откривања бисте народном хероју Николи Васову Мартиновићу у бајичком Спомен-дому, пишући о томе у *Цетињском листу* од 25. маја 1983. год. под иницијалима Д. М., Душан Мартиновић је између осталог написао и ово:

"Посебно је допринио, са још неколико официра, разбијању четничког националистичког покрета који је, под покровитељством италијанског окупатора, организовао ђенерал Блажо Ђукановић. Будући да је на састанку националиста и зеленаша у Зетском дому енергично иступио, демаскирајући издајничку улогу бившег ђенерала, морао је напустити Цетиње истог дана 12. марта 1942".

Приближно овоме, у *Цетињском листу* од 10. јануара 1984. године, писао је и Мишо П. Мартиновић.

На овакво писање одговорио сам у *Цетињском листу* од 25. априла 1984, под насловом *Неке историјске нејачности* сљедеће: "На поменутом збору у *Зетском дому* ја сам говорио а не Никола, какву неистину у горњем тексту износи Д. М. и уз њега М. М. пишући о Николи".

У завршници написао сам: "Послије мене Никола је покушавао неколико пута, упорно дижући руку, да говори, али у мучној ситуацији која је настала, није добио ријеч". У даљем сам написао: "Није потребно Николи приписивати оно што није његово, нити му лик овјенчавати имажинарним ореолом подловћенске романтике, јер је из ризнице његових стварних људских вриједности као човјека, друга и јунака, једноставно и логично произишло признање - народни херој". И најзад: "Никола је сјутрадан 13. марта изишао из града са осталим Бајицама, а не 12. марта како каже Д. М."

Сазнавши за још један послеријатни коментар мога говора од стране још једног Бајице, из којег је избијала невјерица у тачност мога говора (јер, ја нијесам Бајица, чак ни "чеговић"), испричао сам тај случај цијењеном Цетињанину, војном музичару Драгу Филиповићу, који је био учесник збора у *Зетском дому*. Драго је веома добро познавао моју, посебно ратну прошлост, како на бојишту (Скадарском фронту 1941) тако и у илегалном раду у Цетињу, и сазнавши за ову невјерицу и не питајући ме, ступио је у договор са пуковником ЈНА у пензији Вјекославом Дупланчићем који је, као тада резервни официр, био такође учесник збора у Цетињу, па су заједно доставили подгоричком листу *Побједа* чланак са приказом мога говора у *Зетском дому* у Цетињу (1942), који је ова, под насловом "Неосвијетљени догађај из ратних дана", објавила 4. маја 1978. године.

Прошле (1997) године, изишла је из штампе спомен-књига "Живот за живот". Дјело, по својој садржини, циљу и намјени, веома дели-

катно и, за породице и потомке погинулих и уморених жртава тога рата, веома захвално.

Приређивачки одбор књиге чинио је, као што се из ње види, општински одбор СУБНОР-а Цетиње, проширен појединцима из разних области културног и привредног живота Цетиња и Београда. Међутим, да би се поближе оцијенила темељност обраде, историјска, научна и друга вриједност дјела, пожељно је било, као што је и најчешће у пракси, да се именује уређивачки одбор, уредник, рецензенти итд. Међутим, једино име у овом случају и, ваљда, као гарант свих квалитета и вриједности ове значајне књиге, стоји Мишо Мартиновић, потписник предговора књиге.

Преузимање на себе бремена тешког рада и, посебно, моралне одговорности какву намеће оваква тематика, заиста заслужује свако признање. Наравно, у увјерењу да ће се у њој, последице темељног истраживања, наћи подаци о свим погинулим и умрлим борцима као жртвама фашистичког терора. Међутим, без обзира на тешкоће, муке и препреке које и чине дјело великим и захвалним, овакво дјело се не може завршити а онда се извињавати за оне за које се "нијесу могли наћи подаци", јер се могло уписати макар њихово име и презиме. Ако се може и замислити извињавање због изостављања имена у разним другим несрећним случајевима, за животе положене за најсветију човјекову обавезу - одбрану земље, не може. Не може, макар рад на томе потрајао и више година. Тај пропуст представља неопростиви и, у даљем, непоправљиви гријех. То је и у самој књизи *Живоӣ је живоӣ*, цитирањем Андрићеве синтагме, потврђено.

У поменутој књизи, при крају, у "Хронологији важнијих догађаја у срезу Цетињском 1941-1945", стоји:

"Све што није записано као да није ни постојало - И. Андрић".

Нијесам дао себи право да дајем икакав осврт на ову књигу, али, у односу на горњу Андрићеву синтагму, морам да кажем да сам, не упуштајући се у присјећања и претраге за другима, потражио међу жртвама фашистичког терора само двојицу припадника илегалне војне јединице у Цетињу, којом сам руководио, мог рођака Душана Бастаћа и мог друга и пријатеља Рајка Вукмировића, и то рођене Цетињане. Нијесам их нашао. А, о њима је било тако лако добити податке у Цетињу. Могу да претпоставим за појединце из среза, мени непознате.

С друге стране, и на крају овог мог прилога као доприноса истини историје племена Бајица:

Чак и у овој најновијој књизи (*Живоӣ за живоӣ*), под насловом "Народни скуп у Бајицама 13. марта" (стр. 410), нетачно се приказују суштина и садржај Резолуције "којом се одбија упис у националистички покрет а борба против партизана осуђује".

Упис у националистички покрет није ни поменут у Резолуцији. Упис није био истовремено и пристанак на оружану борбу против партизана, већ, углавном, знак неке грађанске лојалности, којем су и многи честити грађани и патриоте из разних разлога прибјегли. У логор Каваја (Албанија) била је чак дошла директива из Цетиња да се сви упишу (чувам је и данас), да би се тако упис учинио формалним и тиме ком-

промитовао. У Резолуцији јасно и одлучно стоји: "нећемо узимати оружје и борити се против устаника", а не "нећемо се уписивати у националистички покрет и осуђујемо борбу против партизана".

У њиховој верзији о садржају Резолуције стоји и то да је одлука о њој донијета на неком збору Бајица на Бадње вече 1942. године, у некој цркви. Дакле, више од два мјесеца прије збора у *Зетском дому*, послјије којег је стварно донијета.

Вјероватно, као посљедица озлојеђености неуспјехом тих кривотворења, у *Хронологији важнијих догађаја* те значајне књиге, и поред навођења других, мањих скупова и зборова, највећи од њих и завршни - овај одржан у *Зетском дому* није ни поменут.

И нијесу то једини случајеви, било као овај, кривотворења, било нетачног приказа историјске истине у историографији која би, претендујући на тачност, требало да онемогућава, да се у дјелима трајне историјске вриједности, објављују субјективна виђења или изостављају детаљи којима се осиромашује истина.

У дјелу *Ловћенски НОП одред* аутор др Буро Вујовић је навео низ локалних зборова националиста уз кратак садржај, а најважнији и завршни у *Зетском дому* у Цетињу (12. 3. 42) само је поменуо без садржаја. На том великом збору, по Ђ. Вујовићу, само је потврђена одлука са претходног збора бив. официра којом је повјерено Блажу Ђукановићу да руководи покретом против партизана, што, наравно, није тачно. Сазвати такав и толики завршни збор само ради потврде једном донијете одлуке је и нелогично.

О Бајичкој резолуцији нема ни једне ријечи.

У дјелу *Контирареволуција у Црној Гори (1941-1945)*, аутора др Радоја Пајовића, на стр. 206, стоји и ово: "... Истог дана националисти су организовали збор у Бајицама, у непосредној близини Цетиња. На збору је, међутим, донесена резолуција у којој се истиче "да по цијену живота наших, наших породица и нашег иметка нећемо примити оружје и борити се против устаника".

Нијесу националисти Бајица донијели такву резолуцију, већ патриоти Бајица. Да су је донијели националисти она би позивала на оружје и борбу против партизана.

И најзад, као прилог опроштају и овим путем од мог друга Николе:

Од "Зетског дома" нас двојица смо пошли мојој кући. Никола је послјије краћег задржавања пошао својој, јер је већ био почео да пада мрак. У тој мучној ситуацији, пуној помрачених душа и умова, осјећали смо потребу да стално будемо заједно. Да, осим међусобног ослоњања, нас двојице немамо више никога на кога би се, са повјерењем, могли ослонити. Договорили смо се да сјутрадан ујутро опет дође.

И заиста, дошао је ујутро 13. марта између 8 и 9 сати, веома расположен, јављајући ми да ме је убацио у списак Бајица, који из града иду на договор у село. Напоменуо ми је да се спремим и да га чекам кући док се и остали, пред излазак кроз "блок" на жици, не окупе. "Доћи ћу за тебе", рекао је пред сам излазак. И дошао је убрзо, али тужан. "Нема ништа од

изласка", очајан је изговорио. "Побунили су се двојица (од којих сам једнога добро познавао), који су чак условили свој излазак, уколико се име Божа Лукића не избрише из списка, јер, свако зна да Божо Лукић није Бајица".

Свако зна, али не знају Италијани на "блоку", упоран је био Никола, али све је било узалуд. Остао је одлучан да без мене ни он не иде. Знајући колико смо жељно ишчекивали такву прилику, инсистирао сам да је барем он искористи кад се указала, па да отуда учини све на мојој замјени за неког италијанског заробљеног официра или подофицира. Једва је пристао, у нади да ће он то ипак реализовати. Растали смо се тешка срца и не слутећи да је то наш растанак заувјек. Отишао је са Бајицама у село, а одатле у партизане. Мене су сјутрадан ухапсили.

Није успио да оствари ту нашу заједничку жељу и извуче ме из града, свакако и због настале ситуације тих дана (повлачење партизанских јединица за Босну). Али је у партизанским штабовима испричао истину о оном збору у цетињском *Зейском дому* и мом говору у њему. Испричао је и о наставку, збору у Бајицама и Резолуцији донијетој на њему, оживотвореној снажном вољом тројице честитих Бајица, учесника једног и организатора другог збора: Јована Крстова, Васа Божова и Радована Попова Мартиновића.